

- zahteva za zmanjšanje vpliva občine na gospodarjenje in razvoj podjetij na njenem območju (70,0%);
- skrb občine za prostorski razvoj in stanovanjsko izgradnjo (68,3%) ob hkratnem zavzemanju za prenos reševanja temeljnih vprašanj urejanja prostora, stanovanjske izgradnje in varstva človekovega okolja v pristojnost republike (52,0%);
- zavzemanje za majhno samoupravno občino, ki skrbi za zadovoljevanje potreb občanov v neposrednem življenjskem okolju (62,1%) s težnjo po ločitvi lokalno samoupravne vloge od izvrševanja republiških in zveznih zakonskih predpisov (50,8%), vendar ob hkratnem zavzemanju, da občina še naprej na svojem območju zagotavlja izvrševanje vseh funkcij oblasti in upravljanja družbenih zadev (60,7%).

Pregled podatkov torej pokaže, da je v razumevanju ljudi osrednja točka racionalnega družbenega upravljanja republiška država. Čeprav se ljudje zavzemajo za deregulacijo in zmanjševanje državnega proračuna, pa se hkrati zavzemajo za to, da republika zagotovi več sredstev za urejanje problemov varstva okolja, za zdravstvo, izobraževanje in druga področja družbenih dejavnosti, terjajo pa zmanjševanje porabe denarja za vojsko in obrambo, za programe pomoči nerazvitim in za domača podjetja z izgubami.

6. *Zaključne pripombe:* Z raziskavo smo posegli tudi v področje političnega organiziranja ter poglede ljudi na vlogo sedanjih družbenopolitičnih organizacij in novonastajajočih političnih interesnih grupiranj, skupin in zvez. Raziskovali smo tudi stališča Slovencev o mednacionalnih odnosih ter delovanje slovenskega političnega vodstva ob tem; posebej smo opazovali odnos Slovencev do razmer na Kosovu in drugo. Slovensko politično vodstvo v svojem prizadevanju za zagotovitev samostojnega razvoja in narodne suverenosti uživa v javnem mnenju izjemno visoko podporo (70,6%). V zvezi s stališči Slovencev do razmer na Kosovu pa velja opozoriti na izrazito protirepresivno razpoloženje, odklanjanje izrednih ukrepov ter zavračanje sodelovanja slovenskih miličnikov ter vojakov pri obvladovanju razmer na Kosovu.

BOŠTJAN MÄRKIČ

Javno mnenje in institucije

Predsedstvo SR Slovenije

Ustava SR Slovenije opredeljuje predsedstvo SR Slovenije kot telo, ki predstavlja Socialistično republiko Slovenijo, zaupa pa mu tudi vrsto pomembnih pravic in dolžnosti, ki kažejo na njegov izpostavljen pomen v političnem sistemu republike. O usodi institucije predsedstva socialistične republike je bilo veliko govora že ob sprejemanju dopolnil k zvezni ustavi. Prevladujoče mnenje v slovenski strokovni družboslovni javnosti ter v slovenskem političnem okolju je bilo že takrat, naj se predsedstvo socialistične republike v ustavnem sistemu Slovenije ohrani, čeprav so obstajala različna mnenja o tem, kakšne naj bodo njegove pri-

stojnosti, sestava in način volitev. Razprave, ki so jih pripravila nekatera slovenska strokovna družboslovna društva in na katere so bili povabljeni tudi družboslovci iz drugih jugoslovanskih okolij, so imele zapažen odmev tudi v slovenskih množičnih občilih in so zanesljivo (so)oblikovale (vsaj) del slovenskega javnega mnenja o mestu in vlogi predsedstva SR Slovenije.

Nekateri v Jugoslaviji, tako na politični kot tudi na strokovni družboslovni ravni, so se že ob razpravi o dopolnilih k ustavi SFRJ zavzemali za ukinitvev republiških predsedstev, medtem ko je del slovenske angažirane javnosti v takšnih predlogih – mimo drugega – videl tudi težnjo po zmanjševanju vloge socialističnih republik v političnem sistemu Jugoslavije.

Predsedstvo SR Slovenije je bilo oblikovano z ustavo leta 1974 in torej deluje 15 let, kar gledano vsaj s širšega zgodovinskega zornega kota ni pretirano dolgo obdobje. Kljub temu ocenjujemo, da je kot institucija političnega sistema Slovenije vendarle zapustila s svojim delovanjem sled v politični zaznavi Slovencev. Medtem ko je vednost o strukturi skupščine SR Slovenije nizka, je nevednost o obstoju predsedstva SR Slovenije oziroma nezavzemanje stališč do njegovih morebitnih sprememb, zanemarljivo majhna (11,8%). S povedanim nismo želeli mehanično primerjati oziroma vrednotiti a. vednosti o sestavi skupščine SR Slovenije b. s samim vedenjem o obstoju predsedstva SR Slovenije oziroma (ne)zavzemanjem mnenja do bodočega oblikovanja republiškega predsedstva.

Na dejstvo, da je v zaznavi Slovencev predsedstvo SR Slovenije uveljavljena politična institucija, kaže tudi podatek v raziskavi, da se za njegovo ukinitvev, češ da takšen organ sploh ni potreben, zavzema komaj skrajno pičlih 1,1% vprašanih. Šele podrobnejša analiza bi lahko pokazala na vse razloge, zakaj se je institucija predsedstva SR Slovenije zasidrala v slovensko politično zavest. Vsaj na ravni raziskovalne domneve pa bi kot vzroke lahko navedli: a. izrecno opredeljevanje predsedstva SR Slovenije do nekaterih ključnih vprašanj, ne le o slovenski družbeni in gospodarski politiki, ampak tudi širše, v jugoslovanskem okolju, to se pravi še zlasti v zvezi z izhodi iz družbene krize; b. njegova relativno intenzivna komunikacija s skupščino SR Slovenije, pa tudi z drugimi organi; c. prav tako pa tudi njegovo »obračanje« na predsedstvo SFRJ s številnimi predlogi, mnenji, opozorili; d. javni nastopi predsednika predsedstva SR Slovenije; manj pa članov predsedstva SR Slovenije, oziroma glede članov predsedstva SR Slovenije je potreben selektivni pristop: nekateri so aktivno posegali v družbena vprašanja, drugi pa so bili premalo vidni na javni sceni.

Vse zgoraj povedano se nanaša – glede na postavljena vprašanja v raziskavi in glede na dobljene rezultate – na problem uveljavljenosti institucije predsedstva SR Slovenije, ne pa na to, kako vprašani ocenjujejo posamezna (ne)dejanja tega organa, saj vprašanja v raziskavi niso bila usmerjena v problem politične kakovosti in politične smotrnosti posameznih ukrepov republiškega predsedstva.

Več kot tretjina vseh vprašanih se zavzema za to, naj republiško predsedstvo ostane tako, kot je sedaj, torej ne pledira za kakšne spremembe v njegovi sestavi. Prav tako je nekaj več kot tretjina (37,5%) za to, naj predsedstvo ostane, vendar pa naj ima manj članov. Raziskovalni rezultati slovenskega javnega mnenja zadnjih let, pa tudi izsledki letošnje javnomnenjske raziskave izpričujejo, da so ljudje na splošno zelo »alergični« na številčno zajetne institucije in na hipertrofiranost institucij, da se zavzemajo ne le za zmanjševanje

institucij političnega sistema, ampak tudi za številčno skrčitev znotraj institucij političnega sistema. Takšna težnja je očitno privrela na dan tudi pri tisti dobri tretjini anketirancev, ki govore v prid stališču, naj se število članov slovenskega republiškega predsedstva zmanjša.

Čeprav ne bi mogli trditi, da sedanja številčna sestava slovenskega republiškega predsedstva sodi med številčno astronomske institucije (člen 383 sedanje slovenske ustave govori o tem, da sestavljajo predsedstvo republike predsednik, šest članov ter po položaju predsednik CK ZK Slovenije in predsednik RK SZDL Slovenije), pa vendar ne nepomemben del slovenskega javnega mnenja presoja, da so tudi v številčni skrčitvi članov republiškega predsedstva še »notranje rezerve« in da bi v takšni skrčeni sestavi predsedstvo lahko delovalo racionalneje. Gledano v celoti se torej 71,5% vprašanih (predsedstvo naj ostane tako kot je sedaj: 34,0%; predsedstvo naj ostane, vendar naj ima manj članov: 37,5%) izjasnjuje za ohranitev predsedstva SR Slovenije. Tako ima torej znatno večinski del vprašanih Slovencev do obstoja te institucije izrazito afirmativen odnos.

Razprave o tem, kako »de lege ferenda« o predsedstvu republike, so se ostrile tudi ob vprašanju: ali iti na ukinitve kolektivnega organa (predsedstva) in ga nadomestiti z individualnim predsednikom SR Slovenije. O morebitnem prehodu od kolektivnega organa k individualnemu predsedniku so potekale razprave tudi v nekaterih drugih jugoslovanskih okoljih. Znano pa je tudi, da so razprave o morebitnem prehodu iz kolektivnih, »prezidijumskih« institucij v individualne, »prezidencialne« institucije občasno živahne tudi v drugih državah. Primerjalni pregled ustav socialističnih republik v okviru ustavnega sistema Jugoslavije bi pokazal, da je imel predsednik slovenskega predsedstva že doslej večje pristojnosti in bolj samostojen položaj kot predsedniki predsedstev drugih socialističnih republik v SFRJ, da je bil torej bolj »enak« med enakimi, in sicer v tem smislu, da je bil potemtakem več kot »primus inter pares«, več kot »prvi med enakimi«.

V naši raziskavi se je približno ena šestina vprašanih (15,6%) izrekla za to, naj se predsedstvo SR Slovenije ukine in izvoli le predsednika SR Slovenije; izjasnili so se torej o tem, da ne bi imeli le nekakšnega »primus inter pares« v okviru kolektivnega organa predsedstva, ampak kar pravega, samostojnega »republiškega Primoža«, v smislu individualnega predsednika SR Slovenije. Seveda bi morebitna bodoča umestitev institucije individualnega predsednika slovenske države (v okviru jugoslovanske federacije) nujno imela številne institucionalne odmeve, zlasti glede pristojnosti, na druge mehanizme v sistemu. Pri tem bi se odprle ne ravno za »pravne lase« privlečene razprave o tem, ali imamo (še) skupščinski sistem, ali pa (že) predsedniški sistem.

Slovenskemu javnemu mnenju, oziroma tistemu njegovemu delu, ki se izjasnjuje za individualnega predsednika, bi pripisovali preveč in bi mu tako naprtili nekaj, kar je verjetno izven njegovega vednostnega obnebjaja, če bi predpostavljali, da se v celoti zaveda, kaj pomeni vzpostavitev institucije predsednika (slovenske) republike v odnosu do skupščine. Konec koncev, to so že ekspertna vprašanja, ki terjajo posebne strokovne in ne le javnomnenjske raziskave. In vendar: ne moremo kar tako mimo tega, da šestina vprašanih Slovencev presoja, da je predsednik slovenske republike tisto, kar je »ta pravo«, kar se tiče šefa slovenske države. Ob tem se nam zdi, da ni toliko pomembno, kako so se dokopali do takšnega mnenja; ali zato, ker so tako rešitev videli v nekaterih drugih državah; ali zato, ker se jim zdi, da je v našem zapletenem in večplastnem sistemu takšna različica enostavnej-

ša, operativnejša, cenejša; ker so morda v sedanji konkretni osebi predsednika predsedstva SR Slovenije, ki je precej izstopal iz ravni predsedstva, videli tudi tisto institucijo, ki bi se lahko individualizirala in profilirala kot samostojni predsednik SR Slovenije.

Če govorimo o predsedstvu SR Slovenije, njegovi sestavi in vlogi, ne moremo obiti tudi načina volitev tega organa, ali rečeno še drugače: na temelju kako izražene politične volje oblikovati predsednika, odnosno člane predsedstva SR Slovenije. Na Slovenskem je torej aktualno vprašanje, kdo naj bo odločujoče volilno tvorno navzoč v procesu »making of the President (Presidency)«, kdo naj bodo torej slovenski »Kingmaker-ji«: volilci neposredno, republiška skupščina, občinske skupščine? Ta vprašanja in dileme so v slovenskem političnem prostoru sedaj že relativno kar precej časa v ospredju zanimanja angažirane javnosti. Ne more biti dvoma, da so se v slovensko politično zavest kar precej globoko zasidrala raznovrstna spoznanja ob zadnjih slovenskih »predsedniških« volitvah in v zvezi s tem volilne kombinacije, kot so jih dojemali Slovenci ob kandidaturah J. Stanovnika, A. Marinca, I. Ribnikarja, M. D. Murkove, I. Bavčarja – da omenimo vsaj nekatere protagoniste.

Že v tistem času je bilo mogoče videti, da se slovenska angažirana javnost poteguje za neposredne volitve članov predsedstva SR Slovenije in da je sedanjo volilno zakonodajo označevala kot izrazito »filtrirano«, z veliko možnostjo diriganega obvladovanja volitev. Zato tudi naša javnomnenjska raziskava ne ponuja nikakršnih presenečenj in samo potrjuje našo izhodiščno raziskovalno domnevo o povezanosti neposrednih volitev z umevanjem demokratičnega političnega sistema. Skoraj devet desetin vprašanih se zavzema za neposredne volitve predsedstva republike. Neznaten je delež tistih, ki te volitve prisojajo v pristojnost republiški skupščini (4,4%), ali občinskim skupščinam (4,0%). Zelo majhen je tudi delež nevednežev in neopredeljenecv (4,2%). Iz pravkar povedanega sledi, da slovensko javno mnenje izraža nezaupnico sedanjemu »rekrutiranju« tega pomembnega organa v SR Sloveniji in iz česar bo bržčas morala potegniti ustrezne zaključke tudi slovenska volilna zakonodaja.

Slabo bi bilo, če bi uresničitev zgoraj navedenega izpričanega javnega mnenja, če bi uresničitev »vox populi« birokratsko jemali kot realizacijo političnega »vox diaboli«. Seveda: demokratično slovensko javno mnenje pa se mora zavedati, da se demokratičnost volitev ne izkazuje le pri volitvah (bodisi kolektivnega, bodisi individualnega) »šefa države«, ki so, ne nazadnje tudi glede na delni politični spektakel, odstopanje od kandidatur in volilne dogodivščine ob zadnjih »predsedniških« volitvah, očitno v očeh ljudi kar precej politično privlačne. Še kako je seveda pomembno, kako se z volitvami (in zlasti ob kakšnem kandidacijskem postopku) oblikujejo skupščine družbenopolitičnih skupnosti.

Sicer pa nas razprave o načinu volitev »šefa države« ne smejo presenečati. Številni politični sistemi se občasno sprašujejo, na kakšen način oblikovati »poglarvarja države«, »predsednika republike«, predsednika kolektivnega vrhovnega državnega telesa in podobno. Tudi v sosednji Italiji že dalj časa potekajo razprave – javnomnenjsko analitično pa jih spremlja tudi italijanska javnomnenjska ustanova Doxa iz Milana – o tem, kako voliti predsednika italijanske republike. Ali tako kot doslej, to je v italijanskem parlamentu, ali pa morda neposredno. Za to, zadnjo različico, se zavzema tudi italijanska socialistična partija, pa tudi, čeprav iz drugačnih razlogov, tudi neofašistična MSI.

Našemu političnemu sistemu bi delali hudo krivico, če bi trdili, da nismo izkazovali velike domiselnosti glede izjemno institucionalno razkošno izrezljane strukture skupščinskega sistema. Spomnimo naj na to, da smo glede na določila ustave iz 1963 leta oblikovali kar pet zborov republiške skupščine. Tudi takratne raziskave skupščinskega sistema in poslanske aktivnosti, ki jih je v obdobju uveljavljanja odborniškega in poslanskega mandata opravljial Center za raziskovanje javnega mnenja, so kazale na nizko stopnjo vednosti ljudi o skupščinskem sistemu. Očitno prevelika razvejanost skupščinske strukture že v takratnem obdobju ni vodila do presoynosti političnega sistema. V tistem času smo razvejanost skupščinske strukture utemeljevali z »integralnim samoupravljanjem« v temeljnih ravneh naše družbene organiziranosti, ki mora imeti svoj institucionalni odblesk tudi v skupščinah. Od tod v slovenski republiški skupščini, denimo, po ustavi iz 1963 leta, tudi gospodarski, kulturno prosvetni, socialno zdravstveni zbor.

In kako je s poznavanjem republiške skupščinske sestave danes? Raziskovalni doneski pričajo, da je vednost ljudi o tem, kateri zbori sestavljajo skupščino SR Slovenije, razvidno nizka. Čeprav je od uveljavitve delegatskega skupščinskega sistema minilo 15 let in je to doba, ko imamo v slovenski republiški skupščini zbor občin, zbor združenega dela in družbenopolitični zbor, ljudje v veliki meri tega ne poznajo. Seveda se v zvezi s takimi raziskovalnimi rezultati postavlja nekaj vprašanj, ki posegajo v samo bistvo našega političnega sistema, v njegovo institucionalno racionalnost, dojemljivost za ljudi in v postopkovno skupščinsko zapletenost, v dejansko in ne le navidezno možnost odločanja ljudi v skupščinskih telesih. Vsiljuje pa se tudi razmislek o stopnji politične kulture.

B14. ALI VESTE, KATERI ZBORI SESTAVLJAJO SKUPŠČINO SR SLOVENIJE? (pri vsakem zboru je naveden delež anketirancev, ki so vedeli za ta zbor)

– Zbor občin	25,3
– Zbor združenega dela	30,4
– Družbenopolitični zbor	35,9
8 – navaja drugo	2,1
9 – ne ve	56,9

(če je navedel DPZ)

B15. KAJ SODITE O DRUŽBENOPOLITIČNEM ZBORU V SKUPŠČINI SRS V PRIHODNJE:

1 – ostane naj takšen kot doslej	7,9
2 – treba bi ga bilo odpraviti	3,4
3 – namesto njega naj bi oblikovali splošen zbor na temelju neposredne volilne pravice	24,4
4 – ne vem, ni navedel DPZ	64,3

Kot kaže – vsaj gledano z zornega kota nepoznavanja »svoje« republiške skupščine – tudi delegatski sistem, kljub svoji politično socializacijski vlogi, ni prinesel večje stopnje poznavanja strukture skupščine. In ne nazadnje: kljub gibljivemu (fleksibilnemu) mandatu pri zboru občin in pri zboru združenega dela, ki je, če drugega ne, vsaj pripeljal več ljudi v skupščino, je poznavanje ljudi o tem, kateri zbori sestavljajo skupščino SR Slovenije, vendarle nizko. Pri tako nizkem pozna-

vanju skupščinskega sistema pa je vprašljivo, kako naj bodo ljudje »nosilci oblasti«, če niti ne poznajo nekaj najbolj prvinskih dejstev o republiški skupščini.

Tudi zgoraj omenjeni podatek bo moral novi ustavodajalec, kar se sprememb slovenske ustavnosti tiče, usmerjati v premišljevanje o poenostavitvi skupščinske strukture. Vprašanje strukture »predstavnškega telesa« je vedno ne le normativno pravno, ampak vselej tudi politično strateško vprašanje. To se kaže pri številnih ustavah v svetu. Temu vprašanju so posvečali pozornost »očetje ustanovitelji« ameriške ustave. Italijanska pravna in politološka veda še danes razčlenjuje različne vidike političnih in pravnih razmišljanj, ki so se pojavljala v zvezi z oblikovanjem italijanskega parlamenta, kot ga je potem tudi določila italijanska ustava iz 1948. leta. In končno: tudi nedavne razprave o oblikovanju predstavnškega telesa v Sovjetski zvezi, ki jih pravno politično analizirajo sestavki v reviji Sovjetska država in pravo, kažejo na zavedanje o pomenu takšne ali drugačne strukture »parlamentarja« za možnosti demokratičnega odločanja.

Vprašanje, ki se je nanašalo na vednost o republiški skupščinski sestavi, smo »podaljšali« še v nadaljnje vprašanje, kaj vprašani sodijo o prihodnji usodi družbenopolitičnega zbora v skupščini SR Slovenije.

Družbenopolitični zbor se je v ustavnih razpravah v zvezi s pripravo na »novo« ustavo, ki je bila sprejeta 1974. leta, pojavil pravzaprav »tik pred zdajci« in je v bistvu – posebej če ga gledamo z očmi naših sedanjih teoretičnih in političnih spoznanj – pomenil vendarle še en znak več, da gre pri nas za »partijsko državo«. O njem je bilo zadnjih let precej napisanega, tako z vidika njegove afirmacije, kot tudi, predvsem v zadnjem obdobju, z vidika smotrnosti njegove ukinitve. Tudi v Sloveniji je doživljal različno usodo, ki ni bila ista na občinskih ravneh in na republiški ravni. Zlasti na slednji, tako vsaj kaže, je nekaterim strukturam, predvsem iz ZSM Slovenije, omogočal sprožanje za nadaljnji razvoj demokracije v Sloveniji zelo pomembnih pobud. »Kaj sodite o družbenopolitičnem zboru v skupščini SR Slovenije v prihodnje« je pravzaprav vprašanje, ki je v nekem smislu že na meji med javnomnenjskim in ekspertnim vprašanjem, če se celo ne preveša v slednjega. Tista ozaveščena slovenska javnost, ki ima vednost o družbenopolitičnem zboru, se nagiba v preoblikovanje družbenopolitičnega zbora v splošni zbor, in sicer na temelju neposredne volilne pravice. Tudi zadnje strokovne razčlenitve delegatskega sistema kažejo, da je bil eden izmed razlogov za slabo delovanje tega sistema tudi v dejstvu, da je v našem skupščinskem sistemu manjkal splošni zbor, ki bi vsaj delno preprečeval interesno razdrobljenost, s katero je bil obremenjen skupščinski delegatski sistem.

Volitve

Volilni sistem izhaja iz temeljnih političnih odnosov in je v bistvu funkcija političnega sistema. To velja imeti v mislih tudi pri javnomnenjskem raziskovanju volilnih procesov, saj mnenje ljudi o volitvah, njihova presoja volilnega procesa, razkriva tudi, kako državljani »odčitavajo« tudi širši, globalni politični sistem. S tem nočemo trditi, da je tudi v zaznavi ljudi volilni sistem povsem samostojna in neodvisna družbena realnost. Javnomnenjsko raziskovalno pa je vsekakor izkazano, da po mnenju vprašanih takšen ali drugačen volilni sistem znatno vpliva na celokupen, globalni politični sistem ter da ga s svojim vplivom na politične institucije lahko »obarva« bodisi v demokratični, bodisi v nedemokratični in zmanipulirani smeri. Mnenje ljudi o volitvah je tedaj – to pove tudi letošnja slovenska

javnomenjska raziskava – kar pravnjji barometer za merjenje političnega življenja družbe, njegovih institucij, glede na naše razmere pa bomo dejali: mehanizmov skupščinskega sistema, predsedstva republike, pa tudi drugih institucij sistema.

V zaznavi ljudi so bile dosedanje volitve vse preveč posredne, politično »precejane« skozi številne, v bistvu v čisto določene in politično zamišljene volilne rezultate »usmerjena« precejala. Odbojnost do takšnih posrednih volitev, ki zaudarjajo po politični manipulaciji, je javnomnenjsko izjemno visoko izkazana, tako da (nobena) slovenska politika tega ne more (več) prezreti. Javno mnenje v Sloveniji, na kar v oči bodeče kažejo vse naše raziskave zadnjih let, je izrazito željno neposrednih volitev, kar je tudi državljanski odziv na prejšnje delegatske volitve, ko se je dejansko v delegatskih labirintih zgubljal neposredni glas državljana.

Raziskava »Slovensko javno mnenje 1989 – Ustava« dokazuje, da se v političnem utripu Slovencev zarisujejo samo neposredne volitve, kot prave volitve, kot volitve, ki sploh zaslužijo takšno ime; sicer volitev sploh nimamo in gre v tem primeru le za »usmerjeno nasajanje« politično dopadljivih predestinirancev.

Na vprašanje, ali naj bodo volitve na vseh ravneh neposredne, je odgovorilo, da soglaša (bodisi da popolnoma soglaša, oziroma da v glavnem soglaša) kar 90,6% vprašanih, 8,0% anketiranih je bilo glede neposrednih volitev neodločenih, oziroma se ni izjasnilo; le 1,4% pa jih je odvrnilo, da z neposrednimi volitvami ne soglaša. Najbrž ne bi kazalo takšne zaznave ljudi o nujnosti neposrednih volitev kvalificirati samo kot nekakšno prehodno opitost z neposrednostjo.

Obravnavana javnomnenjska raziskava pa svoje raziskovalne radovednosti ni poklonila le vprašanju (ne)posrednosti volitev, temveč je pogledala tudi v mnenje ljudi o tem, »kako naj poteka kandidacijski postopek«. Demokratičnosti volitev preprosto ne more biti, če se ne demokratizira in v skladu s političnim pluralizmom primerno ne razdela kandidacijski postopek. Kandidacijski postopek je politično zelo pomemben izsek volilnega procesa, zato politično manipuliranje v kandidacijskem postopku, ali pa morda celo zastrte, čeprav politično demagoško prikrite hibe v kandidacijskem obdobju volilnega procesa, lahko odsevajo tudi v »končnih« volilnih rezultatih.

B16. POSTAVLJA SE VPRAŠANJE, KAKO NAJ POTEKA KANDIDACIJSKI POSTOPEK ZA DELEGATE V SKUPŠČINE IN DRUGE DRŽAVNE FUNKCIJE?

1 – kot doslej naj kandidate postavlja SDZDL ob sodelovanju Zveze komunistov, Sindikata . . .	12,6
2 – kandidate naj postavljajo sami občani na zborih volilcev oz. delavci v podjetjih	55,4
3 – vsaka organizacija oz. zveza jih postavlja sama in skrbi za agitiranje do volitev	17,2
4 – kaj drugega	2,2
5 – ne ve	12,5

O čem nas poučuje zgornja tabela? O tem, da je tudi pri kandidiranju prevladajoča usmeritev v neposredno vlogo samih državljanov – volilcev, naj oni sami vzamejo kandidacijsko žezlo v svoje roke. Tabela nas tudi prepričuje, da se drugi politični dejavniki (SZDL, nove zveze in organizacije) kot činitelji kandidacijskega postopka v očeh javnega mnenja odrežejo približno enako. Vse pravkar povedano, prevedeno na normativno institucionalno raven, med drugim tudi odpira vpra-

šanje zbiranja podpisov kot podlage za predlaganje kandidatov, vprašanje kvoruma na kandidacijskih zborih, ki bo moral očitno biti prilagojen številu volilcev v krajevni skupnosti, ki so tudi v tem pogledu različne.

Referendum

Čeprav smo imeli že doslej ustavnopravno možnost uporabljanja političnih referendumov, očitno ni bilo politične volje, da bi jih izvajali. Zato pa so se ljudje tem bolj pogosto srečevali s samoupravno usmerjenimi referendumi. Povedano pomeni, da je slovensko javno mnenje – vsaj doslej – bilo prikrajšano za politično izkušnjo v zvezi s političnim referendumom. Tako imamo v Slovenčevi politični zavesti opravka s svojevrstno nenavajenostjo s tovrstnimi referendumi, pri (vsaj) delu slovenske politične strukture pa s komaj zatajevano opreznostjo do političnih referendumov, če ne celo s »politično referendumsko fobijo«. Priložnosti za uresničitev (političnega) referenduma v Sloveniji je bilo že nekaj, toda vsem smo se izognili. Zadnja je bila, recimo, v zvezi z dopolnili k ustavi SFRJ. A tudi ta je ostala nepotešena: očitno vsaj ob negodovanju dela slovenskega javnega mnenja; ob izpričani politični jezi določenega dela slovenske alternative ter, končno, ob izdihu olajšanja v nereferendumsko usmeritev zagledane slovenske politične elite.

A bržčas se bo v Sloveniji enkrat »zgodil« referendum, enkrat bo ta »politično referendumski krancelj« institucionalno razcveteljen. Ali bo to morda že v postopku sprejemanja dopolnil k slovenski ustavi?

Tudi v to vprašanje je posegla raziskava slovenskega javnega mnenja. In kako se odzivajo vprašani? Glede na to, da odgovori tudi na druga relevantna vprašanja v javnomnenjski anketi kažejo na izrazito težnjo po avtonomnosti odločanja Slovencev in na nepapirnato demokratizacijo, nas ne preseneča in je dokaz dosledne politične logike v bñlu javnega mnenja, da se v zvezi s postopkom za sprejemanje dopolnil k slovenski ustavi prepričljiva večina (63,0%) izjasnjuje za referendumski način odločanja (od tega se 34,7% izjasnjuje pritrdilno glede referenduma o celoti sprememb, 28,3% pa bi pristalo na referendumsko pot odločanja le ob bistvenih odprtih vprašanih dopolnil k slovenski ustavi). Če bi se torej v tem pogledu ravnali po načelu vox populi – vox dei, odločitev, kako torej politično ravnati, ne bi mogla biti sporna. Približno ena sedmina vprašanih se ne bi referendumsko opredeljevala, ampak bi odločanje prepustila Skupščini SR Slovenije; nekaj več kot petina (22,6%) pa je glede referendumskega odločanja neopredeljena, oziroma se ni izjasnila.

Ko pa smo spraševali (v odprtem) vprašanju o tem, kaj je pravi razlog za referendumsko zavzemanje, so nam vprašani dali na znanje – in to v največjem deležu – da gre pri referendumu za najbolj jasno in nedvoumno izraženo voljo ljudi; za visoko stopnjo demokratičnosti; za večji neposreden vpliv ljudi, ki pri drugih oblikah odločanja v političnem procesu hitreje in usodnejše presahne. Odgovorov, ki navajajo, da je odločujoči »zato« pri zavzemanju za referendum ravno nezaupanje skupščini, oziroma kritika politike, ni bilo izstopajoče veliko.

Politični referendum v nobenem političnem sistemu – to mora veljati tudi za našega – ni enoznačna politična institucija. Pravna, politološka in sociološka literatura, še posebej iz tistih okolij, kjer politični referendum (relativno) pogosto uporabljajo, opozarja na prednosti, pa tudi na slabosti političnih referendumov. V raziskavi nismo direktno spraševali tudi tiste, ki se ne zavzemajo za referendum, zakaj se zanj ne zavzemajo in odločitev prepuščajo Skupščini SR Slovenije. Zato na vprašanje, kakšni bi bili tu odgovori, glede na dosedanjo »nedoživetost« politič-

nega referendumu v slovenski deželi, lahko samo ugibamo. Na ravni politične misli pa bi kazalo reči, da nobene politične institucije ne kaže absolutizirati (torej tudi referendumu ne), da pa moder in dalekoviden politični sistem šteje (tudi referendum za dopolnjujočo politično institucijo drugim mehanizmom političnega odločanja. Tako se ogne marsikaterim institucionalnim zablodam. Tudi na Slovenskem bi se jim lahko izognili.

PETER KLINAR

O Sloveniji in Kosovu

SJM '89 o dveh pojavih jugoslovanskih mednacionalnih konfliktov

Nacionalne odnose v Jugoslaviji SJM '89 s prevladujočimi ocenami označuje kot slabe in deleži teh ocen so se v primerjavi z rezultati lanskoletne raziskave SJM močno povečali, kar pomeni, da se njihova dolgotrajna kriza še zaostre in približuje vrhuncu, ki more voditi do razpleta v smeri razvojnih sprememb ali katastrofe. Med številnimi razlogi za takšne ocene mednacionalnih odnosov v Jugoslaviji velja opozoriti na dva temeljna, to je odnos drugih jugoslovanskih okolij, predvsem srbskega, do Slovenije in njen položaj v jugoslovanski federaciji ter dogajanja na Kosovu.

I

Politični koncepti Slovenije in dogajanja v njej so deležni številnih napadov in žalitev srbskih politikov in množičnih komunikacijskih sredstev, kakor tudi iz drugih okolij vzhodnega dela Jugoslavije. Sodimo, da so ti mednacionalni konflikti, ki vplivajo na slabe ocene jugoslovanskih mednacionalnih odnosov, pretežno politične narave, kar tudi pomeni, da izražajo konflikte razvojnih konceptov.

Rezultati SJM '89 izražajo hotenja slovenske populacije, da se uveljavi razvoj Slovenije kot nacionalne (državne) tvorbe. Večina Slovencev je nezadovoljnih z dosedanjo samostojnostjo slovenske nacionalne politike in z naraščajočimi zahtevami terja pridobitev večje, vsestranske samostojnosti Slovenije. Ti podatki in njihovi trendi nedvomno govorijo, da se slovenska javnost odločno zavzema za razvoj slovenske državnosti, katere bistvena sestavina je narodna pravica do samoodločbe.

Pravico do samoodločbe slovenska javnost dojema kot neodtujljivo, veljavno pravico, čeprav hkrati izraža dvome glede njene uresničljivosti, češ da gre le za formalno pravico, ki da nikoli ni bila resno mišljena. Slovenci pa v tem času pravico do samoodločbe jemljejo zares, saj jih blizu polovica meni, da je glede na sedanje razmere smiselno razpravljati o odcepitvi Slovenije od Jugoslavije. Ker so se deleži teh ocen od lanskega leta izrazito povečali, je mogoče soditi o nadaljnjem zaostrovanju krize mednacionalnih odnosov, kar odsevajo že omenjeni trendi slovenskega javnega mnenja o slabšanju mednacionalnih odnosov. Večinska stališča o smiselnosti razprav o odcepitvi še ne pomenijo strinjanja z odcepitvijo (delež anketirancev, ki vidijo izhod iz sedanjih nacionalnih konfliktov v odcepitvi Slove-